

Мирончук В'ячеслав Дмитрович – кандидат історичних наук, доцент кафедри російської історії, заступник декана історичного факультету з міжнародного співробітництва ДНУ ім. Олесья Гончара.

УДК 94 (477)

ТВОРЧА СПАДЩИНА В. В. КРУТІКОВА В ДНІПРОПЕТРОВСЬКОМУ ДЕРЖАВНОМУ УНІВЕРСИТЕТІ (СЕРЕДИНА 1960-Х – ПОЧАТОК 1980-Х РР.)

Вадим МЕДЯНИК (Дніпропетровськ)

У статті проаналізовано творчу спадщину відомого українського вченого, професора В. В. Крутікова в Дніпропетровському державному університеті, визначено проблематику його досліджень у 1960-х – на початку 1980-х рр.

Ключові слова: В. В. Крутіков, історичний факультет, дослідник, монографія, стаття, гірничопромислова буржуазія, Південь Росії.

В статье проанализировано творческое наследие известного украинского ученого, профессора В. В. Крутикова в Днепропетровском государственном университете, определена проблематика его исследований в 1960-х – начале 1980-х гг.

Ключевые слова: В. В. Крутиков, исторический факультет, исследователь, монография, статья, горнопромышленная буржуазия, Юг России.

The creative heritage of famous Ukrainian scientist, professor V. V. Krutikov in Dnipropetrovsk State University is analyzed in the article, the problems of his investigations in 1960-s – the beginning of 1980-s are determined.

Key words: V. V. Krutikov, historical faculty, researcher, monograph, scientific paper, mining-industrial bourgeoisie, the South of Russia.

Одним з найбільш відомих дослідників соціально-економічної історії України пореформеної доби є доктор історичних наук, професор Володимир Володимирович Крутіков. Він зробив значний внесок у розвиток історичної науки, став піонером у вивченні гірничозаводської промисловості та буржуазії Півдня Росії другої половини ХІХ – початку ХХ ст.

2011 рік став би ювілейним для Володимира Володимировича, адже саме 31 жовтня цього року йому б виповнилося 75 років. Учений прожив досить нелегке, коротке (лише 63 роки), проте насичене життя. Він залишив по собі солідний творчий доробок, репрезентований у численних наукових працях – монографіях, статтях, розвідках та студіях, які дотепер не втрачають своєї актуальності в науковому світі.

Грудень 2011 р. по праву можна вважати місяцем вшанування пам'яті професора В. В. Крутікова. Саме в цей час з нагоди 75-річчя від дня

народження вченого в Дніпропетровську та Кіровограді – містах, з якими пов'язані досить тривалі етапи плідного та багатогранного наукового життя В. В. Крутікова, започатковуються і вперше проводяться наукові семінари та конференції, які є своєрідною даниною пам'яті відомому вченому-історичу.

Мета цієї розвідки полягає в тому, щоб проаналізувати творчу спадщину доктора історичних наук, професора В. В. Крутікова в Дніпропетровському державному університеті, дослідити проблематику його досліджень протягом 1960-х – початку 1980-х рр.

Життєвий і творчий шлях професора В. В. Крутікова знайшов своє відображення в ряді наукових праць його учнів, колег, послідовників. Зокрема, 2004 р. з'явилася стаття Т. Д. Липовської та В. Д. Мирончука, де було розглянуто основні віхи життєдіяльності вченого [32]. 2011 р. з нагоди 75-річчя від дня народження В. В. Крутікова побачила світ публікація В. В. Іваненка та В. Д. Мирончука, в якій автори на підставі широкого кола архівних матеріалів, численних спогадів учнів, друзів, колег, однодумців створили цікавий нарис про життя та різнобічну наукову діяльність В. В. Крутікова [1].

Наукова спадщина В. В. Крутікова є досить солідною і загалом нараховує близько 70 найменувань, до яких уходять монографії, статті, розвідки та студії, повідомлення на наукових конференціях та рецензії.

Перші праці В. В. Крутікова з'явилися на початку 1960-х рр. Працюючи в Державному архіві спочатку Донецької (1959–1962 рр.), а згодом Луганської областей (1963–1966 рр.), він почав публікувати статті, присвячені архівній проблематиці. Зокрема, 1964 року в Науково-інформаційному бюлетені Архівного управління УРСР виходить стаття В. В. Крутікова “Участие архивистов Донбасса в написании истории городов и сел УССР” [25].

1966 р. в житті В. В. Крутікова починається новий етап – етап його становлення як науковця. Він пов'язаний з історичним факультетом Дніпропетровського державного університету. Саме того року В. В. Крутіков вступив до аспірантури по кафедрі історії СРСР та УРСР ДДУ. Його науковим керівником став доктор історичних наук, професор, завідувач вищевказаної кафедри, знаний історик-аграрник Д. П. Пойда.

Дмитро Павлович не випадково обрав для свого аспіранта тему дисертаційного дослідження з історії розвитку промисловості Донбасу в період промислового піднесення 90-х рр. XIX ст., бо й сам досліджував соціально-економічну історію пореформеної доби. Проте ця проблематика цікавила Володимира Володимировича ще до вступу в аспірантуру, а саме – з часу роботи в Державному архіві Луганської області. Про це свідчить доповідь В. В. Крутікова на Другій республіканській конференції істориків-архівістів УРСР, яка відбулася в Києві 1965 р. на тему “Источники по истории пролетариата Донбасса в 60-90-х гг. XIX в.” [12].

У другій половині 1960-х рр. В. В. Крутіков остаточно визначається з напрямом наукових інтересів, який пов'язаний з вивченням соціально-економічної історії Донецько-Придніпровського регіону в 60 – 90-х рр. XIX ст.

У 1966 р. В. В. Крутіков надрукував статтю “О жилищно-бытовых условиях горняков Донбасса в период капитализма” в збірнику професорсько-викладацького складу Донецького медінституту “Актуальные проблемы гигиены и эпидемиологии Донбасса” [19]. 1967 р. з'явилася його публікація “Из истории стачечной борьбы горняков Донбасса в 90-е гг. XIX века” в збірнику матеріалів конференції кафедр гуманітарних наук Дніпропетровського гірничого інституту [9].

Починаючи з 1967 р., Володимир Володимирович активно публікує свої наукові розвідки в збірниках професорсько-викладацького складу кафедри історії СРСР та УРСР, розробляючи проблематику свого дисертаційного дослідження.

Тема робітничого й соціал-демократичного руху в Донбасі в період промислового піднесення 90-х рр. XIX ст. знайшла своє відображення в збірнику професорсько-викладацького складу кафедр історії КПРС і історії СРСР та УРСР “Великая Октябрьская социалистическая революция и строительство коммунизма”. У статті “Рабочее и социал-демократическое движение в Донбассе в период промышленного подъема 90-х гг. XIX в.” автор розкрив питання про причини активізації робітничого руху в Росії у другій половині XIX ст. та основні форми робітничих виступів, охарактеризував діяльність Катеринославського та Київського “Союзів боротьби за звільнення робітничого класу” з організації й керівництву соціал-демократичними гуртками в Донбасі наприкінці XIX ст., проаналізував діяльність перших соціал-демократичних гуртків серед донецьких робітників [21]. У тематичному збірнику кафедри історії СРСР та УРСР “Из истории местного края”, що вийшов 1968 р. Володимир Володимирович продовжив розробку проблеми робітничого руху в Донбасі. У статті “Из истории борьбы буржуазии с рабочим движением в Донбассе в 60-90-х гг. XIX в.” велика увага приділяється питанню про використання буржуазією Донбасу державного апарату для придушення виступів пролетаріату в 60-90-х рр. XIX ст. [7].

1968 р. В. В. Крутіков у співавторстві з доцентом Донецького медінституту М. Г. Гаріною опублікував статтю в журналі “Советское здравоохранение”, яка стосувалась історії організації медичного обслуговування металургів Донбасу в пореформену добу [8].

Слід зазначити, що В. В. Крутікова цікавила краєзнавча проблематика. Зокрема, 1968 р. він узяв участь у підготовці фундаментального багатотомного енциклопедичного видання “Історія міст і сіл Української РСР”. У томі, присвяченому Луганській області, перу вченого належить нарис з історії містечка районного значення під назвою Щастя, де поряд із

соціально-економічним розвитком важливе місце займає соціально-політичне життя краю [23].

Успішний захист В. В. Крутіковим 1969 р. кандидатської дисертації “Донбасс в период промышленного подъема 90-х гг. XIX в. (Угольная, металлургическая и машиностроительная промышленность)” став результатом плідних наукових пошуків в архівосховищах України та Росії [5]. Захист В. В. Крутікова був помітною віхою у творчому доробку дослідника, визначною подією в житті кафедри історії СРСР та УРСР у зв’язку з тим, що Володимир Володимирович був першим кандидатом історичних наук, який захистився під керівництвом професора Д. П. Пойди.

Після дострокового захисту кандидатської дисертації 13 травня 1969 р. В. В. Крутіков почав працювати на кафедрі історії СРСР та УРСР старшим викладачем. У цей час він продовжує досліджувати соціально-економічний розвиток Донецько-Придніпровського регіону пореформеної доби. Зокрема, 1969 р. Володимир Володимирович брав участь у науковій сесії з проблем російської економіки в період імперіалізму, яка відбулася в м. Свердловську Луганської області. Його доповідь на тему “Кустарные промыслы в угольной промышленности Донбасса в пореформенный период” дістала високу оцінку провідних науковців України та Росії [16].

1971 р. В. В. Крутіков був обраний доцентом кафедри історії СРСР та УРСР. Протягом 1970-х рр. з-під пера вченого вийшла ціла низка розвідок та студій у наукових збірниках професорського викладацького складу кафедри історії СРСР та УРСР.

У 1970 р. вийшов з друку перший випуск кафедрального збірника “Некоторые проблемы социально-экономического развития Украинской ССР”, де містилася стаття В. В. Крутікова “Металлургическая промышленность Донбасса в период промышленного подъема 90-х гг. XIX в.”. У статті належним чином автор дослідив причини та особливості розвитку металургії Донбасу в 90-ті рр. XIX ст., її техніко-економічний стан, внутрішню структуру виробництва, зв’язки з ринком, визначив місце в становленні загальноросійської металургії того часу [18].

У наступні п’ять років В. В. Крутіков продовжував активно публікувати свої статті в науковому збірнику кафедри історії СРСР та УРСР “Некоторые проблемы социально-экономического развития Украинской ССР” (з 1972 р. – “Некоторые проблемы социально-экономического и политического развития Украинской ССР”), з 1975 р. був заступником відповідального редактора цього збірника. Зокрема, 1971 р. з’явилася стаття “К вопросу о влиянии железнодорожного строительства на развитие тяжелой индустрии Украины в 60 – 70-е гг. XIX в.”, в якій учений детально проаналізував конкретні форми впливу залізничного транспорту на розвиток важкої промисловості України в 60 – 70-х рр. XIX ст. У результаті дослідження В. В. Крутіков прийшов до висновку, що саме залізничний транспорт був найважливішим споживачем вугілля та металу, дав можливість вугільній і

металургійній промисловості Донбасу завоювати нові ринки збуту й створив передумови для бурхливого розвитку важкої промисловості України у 90-ті рр. XIX ст. [14].

У наукових статтях, що з'явилися у третьому та п'ятому випусках збірника "Некоторые проблемы социально-экономического и политического развития Украинской ССР" (1972 та 1974 рр. відповідно), В. В. Крутіков уже зосередив увагу на вивченні гірничопромислової буржуазії Півдня Росії пореформеної доби – проблематиці, яка стала магістральним вектором його подальших наукових пошуків. Зокрема, у статті 1972 р. "Горнопромышленная буржуазия Донбасса и сооружение подъездных путей в 80 – 90-х гг. XIX в." на основі широкого кола архівних матеріалів дослідник показав особливості впливу гірничопромисловців Півдня Росії на залізничне будівництво, звернувши увагу на будівництво найважливіших під'їзних шляхів Донбасу у 80 – 90-х рр. XIX ст. [3]. В іншій статті "Формирование горнопромышленной буржуазии Юга России в первые пореформенные десятилетия" 1974 р. В. В. Крутіков на прикладі І. Іловайського, П. Карпова, П. Риковського показав роль однієї із соціальних груп – місцевих поміщиків у процесі формування гірничопромислової буржуазії Півдня Росії [26].

Проблема впливу гірничопромислової буржуазії Півдня Росії на митну політику царизму знайшла своє відображення в ряді наукових праць В. В. Крутікова другої половини 1970-х рр. Зокрема, у 1977 – 1978 рр. з'явилося три статті історика з цієї теми: перша – "З історії митної політики Росії в другій половині 80-х рр. XIX ст." у науковому збірнику "Історія народного господарства та економічної думки Української РСР", друга – "Гірничопромислова буржуазія Півдня Росії та митна політика царизму у 70-х – на початку 80-х рр. XIX ст." у харківському збірнику наукових праць "Питання історії СРСР" та третя – "Гірничопромислова буржуазія Півдня України та митна політика царизму в останній чверті XIX ст." в "Українському історичному журналі" [30; 28; 29]. У цих статтях дослідник розглянув позицію і ставлення гірничопромисловців Півдня Росії – однієї з наймогутніших груп буржуазії Росії до царського уряду у митному питанні, їхні економічні вимоги та вплив на політику царизму в останній чверті XIX ст.

До сфери фахових зацікавлень В. В. Крутікова входила проблематика, пов'язана із з'їздами гірничопромисловців Півдня Росії. Одна із статей В. В. Крутікова мала назву "Съезды южных горнопромышленников" і була опублікована в солідному журналі "История СССР" 1981 р. [24]. Грунтуючись на глибокому знанні різноманітних джерел, передусім архівних, В. В. Крутіков детально розглянув процес утворення та організаційного становлення першої в Росії представницької організації південних гірничопромисловців, проаналізував вплив з'їздів на деякі сторони економічної політики царського уряду.

1976 р. з нагоди 200-річчя з часу заснування м. Дніпропетровська за редакцією професора В. Я. Борщевського з'явився історико-публіцистичний нарис “Днепрпетровску – 200“. Одним з членів авторського колективу був і Володимир Володимирович, який підготував другий розділ під назвою “Пролетарский бастион“ [33]. У ньому вчений розглянув період історії м. Дніпропетровська, починаючи з 80-х рр. XIX ст. – до 1917 р. Особливу увагу дослідник приділив таким ключовим сюжетам, як будівництво Катерининської залізниці, створення та діяльність перших металургійних заводів Катеринослава – Брянського та “Шодуар А“, відкриття громадської бібліотеки та першого вищого навчального закладу краю – Катеринославського гірничого училища, діяльність революційного народництва та робітничий рух у Катеринославі та ін.

В. В. Крутіков плідно працював і в руслі дослідження російсько-німецьких економічних відносин другої половини XIX ст. Ціла низка його наукових праць була опублікована в різних випусках наукового збірника кафедри загальної історії ДДУ – “Вопросы германской истории“. Зокрема, у 1975 та 1978 рр. з'явилися статті “Русско-германские экономические отношения 70-х – первой половины 80-х гг. XIX в. и горнопромышленная буржуазия Юга России“ та “Горнопромышленная буржуазия Юга России и русско-германские экономические отношения второй половины 80-х гг. XIX в.“, в яких автор на підставі глибокого знання матеріалів ЦДІА СРСР, дореволюційної періодики та дипломатичних документів МЗС Німецької імперії проаналізував питання про вплив гірничопромислової буржуазії Півдня Росії на російсько-німецькі економічні відносини, а також на торговельно-політичну політику царизму стосовно Німеччини [22; 4]. Ще одна стаття В. В. Крутікова в науковому збірнику кафедри загальної історії мала історіографічний характер і стосувалася висвітлення проблеми російсько-німецьких економічних відносин у працях істориків-марксистів НДР. Провівши аналіз, вчений зробив висновок про агресивний характер зовнішньої політики кайзерівської Німеччини, її намагання використовувати торговельно-економічні відносини в політичних цілях [20].

Не стояв професор В. В. Крутіков осторонь джерелознавчої проблематики, котра стосувалась як проблем всесвітньої історії, так і дослідження історії гірничопромислової буржуазії Донецько-Придніпровського регіону. У цьому плані особливий інтерес викликають наукові статті, які були надруковані В. В. Крутіковим у збірниках кафедри загальної історії і кафедри історіографії та джерелознавства ДДУ.

У тематичному збірнику кафедри загальної історії “Некоторые вопросы источниковедения и историографии всеобщей истории“ 1970 р. з'явилася публікація В. В. Крутікова в співавторстві з доцентом В. Ф. Шарапою “Мемуары советских участников национально-революционной войны в Испании как исторический источник“ [17]. Натомість, 1979 року в збірнику кафедри історіографії та джерелознавства “Проблемы историографии и

источниковедения истории СССР“ побачила світ стаття В. В. Крутікова “Южнорусский горный листок“ как источник по истории горнопромышленной буржуазии Юга России“ [27]. У ній учений детально охарактеризував “Южнорусский горный листок“ – одне з найважливіших джерел із соціально-економічної історії Півдня Росії, зупинився на структурі, характері та змісті журналу, зосередив увагу на значенні для вивчення важкої промисловості й гірничопромислової буржуазії Донецько-Придніпровського регіону.

Глибокий джерелознавчий аналіз статистичних джерел та дореволюційної періодики був зроблений В. В. Крутіковим у навчальному посібнику “Источники по социально-экономической истории Украины периода капитализма (1861–1900)“, який побачив світ 1980 р. [12]. Перший розділ складається з чотирьох параграфів, у кожному з яких вчений досить ґрунтовно розглянув промислову, земську статистику та статистику представницьких організацій російської буржуазії. У двох параграфах другого розділу В. В. Крутіков проаналізував відповідно загальну та галузеву періодики, визначив роль та значення джерел у дослідженні соціально-економічної історії України пореформеної доби.

Проблема розвитку промислового селянського підприємництва, участі представників селянства в розвідувальних роботах і видобуванні кам'яного вугілля в Донбасі знайшла своє своє висвітлення у статті В. В. Крутікова “Крестьянское предпринимательство в угольной промышленности Донбасса в пореформенный период“, яка з'явилася 1980 року в науковому збірнику кафедри історії СРСР та УРСР “Актуальные проблемы аграрной истории Украины“ [15].

Ще однією темою наукових досліджень В. В. Крутікова під час роботи в Дніпропетровському державному університеті була методика викладання історії. Досвід викладання історії СРСР та спецкурсу із соціально-економічної проблематики на вечірньому та заочному відділенні він виклав у двох статтях “Из опыта преподавания истории СССР на вечернем отделении истфака ДГУ“ та “Из опыта чтения спецкурса по социально-экономической проблематике на заочном отделении истфака ДГУ“, які були надруковані в перших двох випусках збірника історичного факультету “Вопросы совершенствования вечернего и заочного обучения в вузе“ 1975 р. [10; 11].

Протягом науково-педагогічної діяльності в Дніпропетровському державному університеті В. В. Крутіков брав участь у ряді всесоюзних, республіканських, регіональних міжвишівських та підсумкових кафедральних конференцій. Слід підкреслити, що 1972 р. Володимир Володимирович виступив на двох всесоюзних конференціях – з історії пролетаріату в Росії з теми “Горнопромышленная буржуазия в России и медицинское обслуживание пролетариата в период империализма“ та з історичної географії на тему “Экономическое районирование горнопромышленного Юга в период капитализма“. 1975 року в Дніпропетровську відбулася регіональна

міжвишівська наукова конференція, присвячена 70-річчю першої буржуазно-демократичної революції в Росії, де В. В. Крутіков доповідав з теми “Деятельность Советов рабочих депутатов Украины по военно-технической подготовке вооруженного восстания в 1905 г.” [34, арк. 38].

Таким чином, протягом плідної і багатогранної науково-педагогічної діяльності в Дніпропетровському державному університеті В. В. Крутіков створив солідний науковий доробок. У цей час з-під пера вченого вийшло близько 30 наукових праць, які охоплювали цілу низку питань із соціально-економічної історії України пореформеної доби, історії гірничопромислової буржуазії Півдня Росії та її впливу на економічну політику царизму. Працював дослідник і в руслі проблематики, пов’язаної з архівною справою, історіографією, джерелознавством, краєзнавством та методикою викладання історії.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Іваненко В. В. Вірність історичній правді (до 75-річчя від дня народження В. В. Крутікова) / В. В. Іваненко, В. Д. Мирончук // Бористен. – 2011. – № 5. – С. 29–30.
2. Крутіков В. В. Горнопромышленная буржуазия в России и медицинское обслуживание пролетариата в период империализма / В. В. Крутіков // Материалы Всесоюзной конференции по истории пролетариата в России. – М., 1972. – С. 15–18.
3. Крутіков В. В. Горнопромышленная буржуазия Донбасса и сооружение подъездных путей в 80 – 90-х гг. XIX в. / В. В. Крутіков // Некоторые проблемы социально-экономического и политического развития Украинской ССР: сб. науч. статей. – Вып.3. – Д., 1972. – С. 122–129.
4. Крутіков В. В. Горнопромышленная буржуазия Юга России и русско-германские экономические отношения второй половины 80-х гг. XIX века / В. В. Крутіков // Исследования по истории русско-германских отношений: межвуз. сб. науч. тр. – Вып.6. – Д., 1978. – С. 139–147.
5. Крутіков В. В. Донбасс в период промышленного подъема в 90-х годах XIX в.: автореф. дисс. на соиск. уч. степ. канд. ист. наук: спец. 07.00.02 “История СССР” / В. В. Крутіков. – Д., 1969. – 23 с.
6. Крутіков В. В. Из истории “Союза рельсовых заводов” / В. В. Крутіков // Некоторые проблемы социально-экономической и политической истории Украинской ССР: Сборник науч. статей. – Вып.6. – Д., 1975. – С. 110–117.
7. Крутіков В. В. Из истории борьбы буржуазии с рабочим движением в Донбассе в 60-90-х гг. XIX в. / В. В. Крутіков // Из истории местного края: тематич. сб. статей проф.-препод. состава каф. ист. СССР и УССР. – Д., 1968. – С. 147–152.
8. Крутіков В. В. Из истории организации отечественного медицинского обслуживания металлургии Донбасса / В. В. Крутіков, М. Г. Гарина // Советское здравоохранение. – 1968. – №2. – С. 10–12.
9. Крутіков В. В. Из истории стачечной борьбы горняков Донбасса в 90-е гг. XIX века / В. В. Крутіков // Октябрьская революция и вопросы коммун. строительства: тезисы докл. научн. конф. кафедр обществ. наук ДГИ. – Х.: Изд-во ХГУ, 1967. – С. 41–43.
10. Крутіков В. В. Из опыта преподавания истории СССР на вечернем отделении истфака ДГУ / В. В. Крутіков // Вопросы совершенствования вечернего и заочного обучения в вузе. – Вып. 1. – Д., 1975. – С. 27–29.

11. Крутиков В. В. Из опыта чтения спецкурса по социально-экономической проблематике на заочном отделении истфака ДГУ / В. В. Крутиков // Вопросы совершенствования вечернего и заочного обучения в вузе. – Вып. 2. – Д., 1975. – С. 19–21.
12. Крутиков В. В. Источники по истории пролетариата Донбасса в 60-90-х гг. XIX в. / В. В. Крутиков // Друга республіканська конференція істориків-архівістів УРСР. – К., 1965.
13. Крутиков В. В. Источники по социально-экономической истории Украины периода капитализма (1861–1900) / В. В. Крутиков. – Д.:Изд-во ДГУ, 1980. – 133 с.
14. Крутиков В. В. К вопросу о влиянии железнодорожного строительства на развитие тяжелой индустрии Украины в 60 – 70-х гг. XIX в. / В. В. Крутиков // Некоторые проблемы социально-экономического развития Украинской ССР: тематич. сб. статей проф.-препод. состава каф. ист. СССР и УССР. – Вып. 2. – Д., 1971. – С. 97–107.
15. Крутиков В. В. Крестьянское предпринимательство в угольной промышленности Донбасса в пореформенный период / В. В. Крутиков // Актуальные проблемы аграрной истории Украины: сб. науч. тр. – Д.: Изд-во ДГУ, 1980. – С. 135–140.
16. Крутиков В. В. Кустарные промыслы в угольной промышленности Донбасса в пореформенный период / В. В. Крутиков // Научная сессия по проблемам многоукладности российской экономики в период империализма: тезисы сообщ. – Свердловск, 1969. – С. 76–80.
17. Крутиков В. В. Мемуары советских участников национально-революционной войны в Испании как исторический источник / В. В. Крутиков, В. Ф. Шарапа // Некоторые вопросы источниковедения и историографии всеобщей истории: тематич. сб. статей кафедры всеобщей истории. – ДГУ, 1970. – С. 35–38.
18. Крутиков В. В. Metallургическая промышленность Донбасса в период промышленного подъема 90-х гг. XIX в. / В. В. Крутиков // Некоторые проблемы социально-экономического развития Украинской ССР: тематич. сб. статей проф.-препод. состава каф. ист. СССР и УССР. – Вып.1. – Д., 1970. – С. 131–141.
19. Крутиков В. В. О жилищно-бытовых условиях горняков Донбасса в период капитализма / В. В. Крутиков // Актуальные проблемы гигиены и эпидемиологии Донбасса: сб. докл. и сообщ. проф.-преп. состава Днепр. мединститута. – Д., 1966. – С. 31–32.
20. Крутиков В. В. Освещение проблемы русско-германских экономических отношений в трудах историков ГДР / В. В. Крутиков // Вопросы германской истории. Историографические проблемы германской истории в новое и новейшее время: межвуз. сб. науч. трудов. – Д., 1980. – С. 116–124.
21. Крутиков В. В. Рабочее и социал-демократическое движение в Донбассе в период промышленного подъема 90-х гг. XIX в. / В. В. Крутиков // Великая Октябрьская социалистическая революция и строительство коммунизма: тематич. сб. статей проф.-препод. состава каф. ист. КПСС, ист. СССР и ист. Украины. – Д., 1967. – С. 197–204.
22. Крутиков В. В. Русско-германские экономические отношения 70-х – первой половины 80-х гг. XIX в. и горнопромышленная буржуазия Юга России / В. В. Крутиков // Вопросы германской истории и историографии: сб. науч. статей. – Вып.3. – Д., 1975. – С. 97–107.
23. Крутиков В. В. Счастье (очерк) // История городов и сел УССР. Луганская область. – Киев, 1968. – С. 154.
24. Крутиков В. В. Съезды южных горнопромышленников / В. В. Крутиков // История СССР. – 1981. – №4. – С. 126–135.
25. Крутиков В. В. Участие архивистов Донбасса в написании истории городов и сел УССР / В. В. Крутиков // Науково-інформ. бюлетень Архівного управління УРСР. – 1964. – №5. – С. 44–46.

26. Крутиков В. В. Формирование горнопромышленной буржуазии Юга России в первые пореформенные десятилетия / В. В. Крутиков // Некоторые проблемы социально-экономической и политической истории Украинской ССР: сб. науч. статей. – Вып.5. – Д., 1974. – С. 145–155.

27. Крутиков В. В. “Южнорусский горный листок” как источник по истории горнопромышленной буржуазии Юга России / В. В. Крутиков // Проблемы историографии и источниковедения истории СССР: сб. науч. тр. – Д.: Изд-во ДГУ, 1979. – С. 137–146.

28. Крутиков В. В. Гірничопромислова буржуазія Півдня Росії та митна політика царизму у 70-х – на початку 80-х рр. XIX ст. / В. В. Крутиков // Питання історії СРСР. – Вип. 23. – Харків, 1978. – С. 24–28.

29. Крутиков В. В. Гірничопромислова буржуазія України та митна політика царизму в останній чверті XIX ст. / В. В. Крутиков // УДЖ. – 1978. - №5. – С. 81–88.

30. Крутиков В. В. З історії митної політики Росії в другій половині 80-х років XIX ст. / В. В. Крутиков // Історія народного господарства та економічної думки Української РСР. – Вип. 11. – К.: Наукова думка, 1977. – С. 49–54.

31. Крутиков В. В. Регіональна наукова конференція, присвячена 70-річчю Першої Буржуазно-демократичної революції в Росії / В. В. Крутиков, Т. Д. Липовська, О. І. Прийменко // УДЖ. – 1975. – № 12. – С. 142.

32. Липовська Т. Д. В. В. Крутиков – відомий учений України / Т. Д. Липовська, В. Д. Мирончук // Вісник Дніпропетровського університету. Серія: Історія та археологія / ред. кол.: С. І. Світленко (відп. ред.) та ін. – Д.: Вид-во ДНУ, 2004. – Вип. 12. – С. 86–90.

33. Пролетарский бастион / В. В. Крутиков // Днепрпетровску – 200. – Д.: Изд-во “Промінь”, 1976. – С. 15–35.

34. Отчет о работе доцента кафедры истории СССР и УССР В. В. Крутикова за 1971–1975 гг. – Архів Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара (АДНУ), оп. 4, спр. 1242, арк. 36–39.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Медяник Вадим Юрійович – магістр історії, аспірант кафедри російської історії ДНУ ім. Олеся Гончара.

УДК 94-005.22

СПОГАДИ ПРО НАСТАВНИКА

Світлана ПРОСКУРОВА (Кіровоград)

Стаття присвячується пам'яті наставника, колеги, доктора історичних наук, професора Володимира Володимировича Крутикова.

Ключові слова: пам'ять, alma mater, історіографія, культурна традиція, полікультурність.

Статья посвящается памяти наставника, коллеги, доктора исторических наук, профессора Владимира Владимировича Крутикова.

Ключевые слова: память, alma mater, историография, культурная традиция, поликультурность.

The article dedicated to the memory mentor, colleague, doctor of historical sciences, professor Vladimir Krutikov.